

XI skyrius

KĄ „APSAUGO“ MUITŲ TARIFAI?

Žvelgiant į viso pasaulio valstybių ekonominę politiką, kiekvienam rimtam ekonomikos tyrinėtojų belieka iš nevilties skėscioti rankomis. Atrodo, kokia prasmė gilintis į ekonominės teorijos laimėjimus, jei žmonių įsitikinimai ir reali valstybių politika, bent jau tarptautinių santykių srityje, dar nėra pasiekusi Adamo Smitho lygio? Šiandieninė tarifų ir prekybos politika ne tik blogesnė už XVII ir XVIII amžių politiką, ji daug blogesnė. O tarifų ir kitokių prekybos suvaržymų tikri ir tariami motyvai išlieka tie patys.

Nuo tada, kai prieš du šimtus metų pasirodė knyga „Tautų gerovė“, prekybos laisvės byla buvo keliamą tūkstančius kartų, bet turbūt niekur taip paprastai ir įtikinamai, kaip toje knygoje. Smithas savo įrodymą grindė iš esmės vienu fundamentaliu teiginiu: „Kiekvienos šalies didžiajai žmonių daugumai visada apsimoka ir turi apsimokėti pirkti savo geidžiamas prekes iš tų, kurie jas parduoda pigiausiai“. „Šis teiginys atrodo toks aki-

vaizdus, – tęsė Smithas, – kad, regis, juokinga būtų jį išvis kaip nors įrodinėti; ir juo niekada nebūtų buvę suabejota, jei gudri pirklių ir manufaktūrinių sofistika nebūtų sujaukusi sveiko žmonių proto“.

Antra vertus, laisvąją prekybą jis laikė vienu iš darbo pasidalijimo aspektų:

„Maksima, kuria vadovaujasi kiekvienas protingas ūkio šeimininkas – niekada negaminti namuose daikto, kurio gamyba jam kainuos daugiau, negu kainuotų jį nusipirkti. Siuvėjas nemėgina pasidirbti sau batų, bet perka juos iš batsiuvio. Batsiuvis nemėgina siūdintis drabužių, bet samdosi siuvėją. Ūkininkas nemėgina imtis nė vieno iš tų užsiėmimų, bet samdo šiuos skirtingus amatininkus. Visi jie mato turėsią daugiau naudos nukreipdami visą savo pramonę ten, kur jie kuo nors pranašesni už savo kaimynus, ir įsigydami mainais už dalį gaminių arba – tai yra tas pat – už dalį jų kainos visa kita, ko jiems reikia. Kas protinga bet kurios atskiros šeimos elgesyje, vargu ar gali būti kvaila didelės karalystės elgesyje“.

Tačiau kas verčia žmones manyti, kad protingas elgesys atskirame ūkyje gali netikti karalystei? Tai ištisa paklydimų raizgalynė, iš kurios žmonija iki šiol nesugeba išsivaduoti. Ir svarbiausias iš jų – tai toji klaida, kurią aiškiname šioje knygoje. Tai klaida, kuri daroma žvelgiant tik į tiesioginius kurio nors tarifo padarinius atskiroms grupėms ir nekreipiant dėmesio į ilgalaikius jo padarinius visai visuomenei.

2

Amerikos vilnonių audinių pramonininkas nuvyksta į Kongresą arba Valstybės departamentą ir komitetui arba pareigūnams pareiškia, kad šali ištiks nelaimė, jeigu jie panaikins arba sumažins muito tarifą Anglijos megztiniams. Dabar savo megztinius jis parduoda po 30 dolerių, tuo tarpu anglų gamintojai savo megztinius gali parduoti po 25 dolerius. Vadinausi, reikalingas 5 dolerių muito mokestis, kad jis galėtų išlaikyti savo verslą. Žinoma, jo teigimu, jis rūpinasi ne savimi, bet tais tūkstančiais žmonių, kuriems jis duoda darbo, ir tais žmonėmis, kuriems duoda darbo pastarųjų išlaidos. Jei nebus imtasi priemonių, prasidės nedarbas ir perkamosios galios nuosmukis, kuris ims plisti didėjančiais ratilais. Ir jeigu pramonininkui pavyksta įrodyti, kad panaikinus ar sumažinus muitų tarifus jis iš tikrųjų bus išstumtas iš verslo, jo argumentas Kongresui atrodys nenuginčijamas.

Klaida atsiranda dėl to, kad žvelgiama tik į imonininką ir jo darbininkus arba vien tik į Amerikos mezgimo pramonę. Ji kyla stebint tik tuos rezultatus, kurie iš karto matomi, ir nekreipiant dėmesio į tuos, kurie nematomi, nes jiems užkertamas kelias atsirasti.

Muitų apsaugos šalininkai nuolat kelia argumentus, kurie faktiškai yra klaidingi. Bet tarkime, kad faktai šiuo atveju visiškai tokie, kaip juos pateikia megztinių gamintojas. Tarkime, jog 5 dolerių muito mokestis už megztinį jam yra būtinas, kad išlaikytų savo verslą ir turėtų darbo savo

darbininkams.

Sąmoningai pasirenkame patį nepalankiausią pavyzdį muitų panaikinimui. Dabar nekalbame apie argumentus už naujų muito tarifų įvedimą, kuriuo siekiama palaikyti naują pramonės šaką, bet tik apie argumentus, palaikančius tarifą, kuris *jau leido atsirasti tam tikrai pramonės šakai* ir kuris todėl negali būti panaikintas, nieko nenuskriaudus.

Muito tarifas panaikinamas; gamintojas pasitraukia iš verslo; tūkstančiai darbininkų atleidžiami iš darbo; tiekėjai, iš kurių jie nuolat pirkdavo, patiria nuostolių. Toks yra tiesioginis, akivaizdus rezultatas. Bet taip pat yra kitų, ne mažiau tiesioginių ir ne mažiau realių rezultatų, tik jie sunkiau išvelgiami. Juk dabar megztiniai, kurie anksčiau kainavo 30 dolerių, parduodami už 25 dolerius. Vartotojai gali tokios pat kokybės megztinį nusipirkti už mažesnę pinigų sumą arba geresnės kokybės už tokią pat sumą. Pirkdami tokios pat kokybės megztinį, jie ne tik įsigyja drabužį, bet dar sutaupo 5 dolerius, kurių nebūtų sutaupę ankstesnėmis sąlygomis, ir už juos dabar gali dar ką nors nusipirkti. Tais 25 doleriais, kuriuos jie moka už megztinį, jie padeda – kaip, be abejo, numatė Amerikos įmonininkas – skatinti užimtumą Anglijos megztinių pramonėje. Bet penkiais likusiais doleriais jie skatina užimtumą įvairiausiose kitose Jungtinių Valstijų pramonės šakose.

Tai dar ne visi rezultatai. Pirkdami angliškus megztinius, jie aprūpina anglus doleriais, už kuriuos šie gali nusipirkti amerikietišku prekių. Juk iš tikrųjų (čia nekreipiu dėmesio į tokias komplikacijas, kaip svyruojantis valiutų kursas, skolos, kreditai ir t. t.) tai vienintelis būdas, kuriuo britai galiausiai gali panaudoti tuos dolerius. Kadangi britams leidome daugiau mums parduoti, jie dabar gali daugiau iš mūsų pirkti. Tiesą sakant, jie yra tiesiog priversti daugiau pirkti iš mūsų, kad jų doleriai negulėtų be naudos jų piniginėse. Tad leisdami importuoti daugiau britų prekių, mes turime daugiau eksportuoti amerikiečių prekių. Ir nors mažiau žmonių dabar dirba Amerikos megztinių pramonėje, daugiau žmonių – ir daug produktyviau – dirba, pavyzdžiui, Amerikos skalbimo mašinų arba lėktuvų gamybos pramonėje. Galutinis rezultatas yra toks, kad užimtumas Amerikoje nesumažėjo, o Amerikos ir Anglijos produkcija padidėjo. Darbas kiekvienoje šalyje daug geriau panaudojamas, nes jis skiriamas gamybai tų daiktų, kuriuos gaminti jis moka geriausiai, užuot buvęs priverstas gaminti tuos, kuriuos gamina neefektyviai ar prastai. Abiejų šalių vartotojai laimi. Jie gali nusipirkti geidžiamų daiktų ten, kur tie daiktai pigiausi. Amerikos vartotojai geriau aprūpinti megztiniais, Anglijos vartotojai geriau aprūpinti skalbimo mašinomis ir lėktuvais.

3

Dabar pažvelkime į dalyką iš priešingos pusės ir panagrinėkime muitų tarifo *įvedimo* padarinius. Tarkime, kad nebuvo muito tarifų megztiems dirbiniams, kad amerikiečiai buvo įpratę pirkti užsienio megztinius, nemokėdami mokesčio už importą, ir štai tada iškeliamas argumentas, kad galėtume *sukurti savąją megztinių pramonę*, uždedami 5 dolerių muito mokestį megztiniams.

Loginiu požiūriu šis argumentas nėra visai klaidingas. Amerikos vartotojui britų megztinių kaina būtų taip padidinta, kad Amerikos gamintojams taptų pelninga imtis jų gamybos. Tačiau Amerikos vartotojai būtų priversti šelpti šią pramonės šaką. Už kiekvieną perkamą amerikietišką megztinį jie būtų priversti mokėti 5 dolerių mokestį, kurį, padidinus megztinio kainą, iš jų surinktų naujoji pramonė.

Amerikiečiai, anksčiau nedirbę megztinių pramonėje, joje įsidarbintų. Visa tai yra tiesa. Tačiau nebūtų jokio gryno šalies pramonės augimo ar užimtumo padidėjimo. Kadangi Amerikos vartotojas už tokį pat megztinį turėtų mokėti 5 doleriais daugiau, jam būtent tiek liktų mažiau kam nors kitam nusipirkti. Savo išlaidas kitiems daiktams jis turėtų sumažinti 5 doleriais. Kad atsirastų ar išsivystytų nauja pramonės šaka, šimtai kitų turėtų nukentėti. Kad 50 000 žmonių galėtų būti įdarbinti vilnonių megztinių pramonėje, tiek pat žmonių mažiau dirbtų kitur.

Tačiau naujoji pramonė būtų *akivaizdi*. Jos darbininkų skaičius, į ją investuotas kapitalas, jos produkcijos rinkos kaina būtų lengvai suskaičiuojami dalykai. Žmonės kasdien matytų darbininkus, keliaujančius į gamyklas ir iš jų grįžtančius. Rezultatai būtų apčiuopiami, regimi ir tiesioginiai. Tačiau šimto kitų pramonės šakų nuosmukis, 50 000 darbo vietų praradimas kitur nebūtų lengvai pastebimi dalykai. Net protingiausias statistikas negalėtų tiksliai žinoti, koks būtų kitų darbo vietų praradimo mastas, kiek tiksliai žmonių būtų atleista iš darbo kiekvienoje atskiroje pramonėje, kokias verslo galimybes prarastų tam tikra pramonė dėl to, kad vartotojai turi daugiau mokėti už megztinius, nes šis praradimas, pasklisdamas po visus kitus gamybinius šalies pajėgumus, visur bus santykinai nedidelis. Niekas negalės tiksliai išsiaiškinti, kaip kiekvienas vartotojas *būtų* išleidęs savo papildomus 5 dolerius, jeigu jie nebūtų buvę iš jo paimti. Todėl didžioji žmonių dauguma greičiausiai gyvens iliuzija, kad naujoji pramonė jiems nieko nekainuoja.

4

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad naujas tarifas megztiniams nepakels amerikiečių atlyginimų. Žinoma, jis leis amerikiečiams dirbti *mezgimo pramonėje* maždaug už vidutinį Amerikos atlyginimą (mokamą tokios pat kvalifikacijos darbininkams), užuot turėjus toje pramonėje konkuruoti išlaikant Anglijos atlyginimų lygį. Bet apskritai, įvedus muito mokestį, Amerikos atlyginimai nepakils, nes, kaip jau matėme, nepadidės nei darbo vietų skaičius, nei prekių paklausa, nei darbo našumas. Darbo našumas dėl įvesto tarifo iš tikrųjų *sumažės*.

Čia pagaliau paaiškėja tikrieji muitų barjerų padariniai. Jie nėra vien tai, kad visi regimi jų pranašumai yra atsveriami mažiau akivaizdžių, tačiau ne mažiau realių nuostolių. Iš tikrųjų jie yra grynas nuostolis šaliai, nes nepaisant šimtmečiais skleidžiamos šališkos propagandos ir nešališkos painiavos, muitai *mažina* Amerikos atlyginimų lygį.

Panagrinėkime, kaip tai įvyksta. Matėme, kad kai vartotojai moka papildomą sumą už tarifais „apsaugotą“ prekę, jiems lieka kaip tik tiek pinigų mažiau kitoms prekėms pirkti. Pramonė kaip visuma nieko nelaimi.

Tačiau dėl dirbtinių barjerų užsienio prekėms Amerikos darbas, kapitalas ir žemė atimami iš ten, kur jie panaudojami efektyviausiai, ir nukreipiami ten, kur jie panaudojami ne taip efektyviai. Vadinasi, dėl muitų barjerų vidutinis Amerikos darbo ir kapitalo produktyvumas sumažėja.

Į tai pažvelgę vartotojo akimis matome, kad už savo pinigus jis gali mažiau nusipirkti. Kadangi jis turi daugiau mokėti už megztinius ir kitas proteguojamas prekes, tai mažiau perka kitų daiktų. Todėl jo pajamų bendra perkamoji galia sumažėja. Ar grynas muito padarinys bus piniginių atlyginimų sumažėjimas, ar piniginių kainų pakilimas – priklausys nuo to, kokios finansinės politikos bus laikomasi. Bet viena yra aišku: nors mui-tas gali padidinti atlyginimus *proteguojamose pramonės šakose*, tačiau galiausiai, atsižvelgus į *visas pramonės šakas*, jis *sumažina realius atlyginius*, t. y. sumažina palyginti su tais, kurie būtų nesant muito.

Tik tam protui, kuris yra sugadintas ištisas kartas klaidinusios propagandos, ši išvada gali atrodyti paradoksali. Kokio kito rezultato galima tikėtis iš politikos, sąmoningai mažinančios kapitalo ir darbo išteklių efektyvumą? Kokio kito rezultato galima tikėtis iš sąmoningai kuriamų dirbtinių kliūčių prekybai ir susisiekimui?

Juk muitų sienos statymo padariniai yra tokie patys kaip tikros sienos statymo. Neatsitiktinai protekcionistai dažnai griebiasi karinio žargono. Jie kalba apie užsienio gaminių „invazijos atrėmimą“. Priemonės, kurių jie siūlo griebtis finansų srityje, yra tos pačios, kurių griebiamasi mūšio lauke. Tarifų barjerai, kurie statomi invazijai atremti, yra tarsi prieštankiniai grioviai, tranšėjos ir spygliuotos užkardos priešo kariuomenės invazijai atremti ar stabdyti.

Ir visai taip pat, kaip toji kariuomenė būna priversta pasitelkti brangesnes priemones šioms kliūtims įveikti – didesnius tankus, minų detektorius, inžinerinius būrius spygliuotoms vieloms kapoti, vandens kliūtims įveikti, – taip turi būti ieškoma brangesnių ir veiksmingesnių transportavimo priemonių muitų barjerams įveikti. Viena vertus, mes mėginame mažinti susisiekimą su Anglija ar su Kanada kaštus, konstruodami greitesnius ir galingesnius lėktuvus ir laivus, tiesdami geresnius kelius ir statydami modernius tiltus, gamindami geresnius lokomotyvus ir sunkvežimius. Antra vertus, šiuos įdėjimus į efektyvesnį susisiekimą mes nuvertiname savo tarifais, kurie komerciniu požiūriu prekių transportavimą padaro brangesnį nei anksčiau. Vienu doleriu atpigindami megztinių transportavimą, mes po to padidiname tarifą dviem doleriais, kad užkirstume kelią jų transportavimui. Mažindami potencialiai pelningų pervežimų apimtį, mes mažiname investavimo į efektyvesnį transportą vertę.

Muito tarifas buvo apibūdintas kaip priemonė pagelbėti gamintojui vartotojo sąskaita. Tam tikra prasme tai yra teisinga. Tie, kurie pritaria tarifams, galvoja tik apie gamintojus, turėsiančius tiesioginę naudą iš tam tikrų importo muitų. Jie užmiršta vartotojus, turėsiančius tiesioginių nuostolių dėl jų mokamų muitų. Tačiau būtų klaida muitų problemą suprasti

kaip visų gamintojų ir visų vartotojų tarpusavio konflikto išraišką. Tiesa, kad muitai nuskriaudžia visus vartotojus, tačiau netiesa, kad jie duoda naudos visiems gamintojams. Priešingai, kaip jau matėme, jie padeda proteguojamiems gamintojams visų kitų gamintojų sąskaita *ir ypač tų, kurie turi palyginti didelę potencialią eksporto rinką.*

Šiam teiginiui geriau iliustruoti galbūt tiks išgalvotas pavyzdys. Įsivaizduokime, kad tarifų barjerai tokie aukšti, jog jie pasidaro absoliučiai neįveikiami ir joks importas iš išorinio pasaulio mūsų apskritai nepasiekia. Tarkime, kad dėl šios priežasties megztinių kaina Amerikoje pakyla tik 5 doleriais. Tada Amerikos vartotojai, mokėdami už megztinį 5 doleriais daugiau, išleis vidutiniškai 5 centais mažiau šimtui kitų Amerikos pramonės šakų. (Čia skaičiai pasirinkti vien principo pavaizdavimui: žinoma, šie nuostoliai taip tolygiai nepasiskirstytų; be abejojimo, pati megztinių pramonė patirtų nuostolių dėl kitų pramonės šakų protegavimo. Tačiau šių komplikacijų kol kas galima nepaisyti.)

Kadangi užsienio pramonei Amerikos rinka būtų *visiškai* uždaryta, ji visai negautų dolerių ir todėl *negalėtų pirkti jokių Amerikos prekių.* Dėl šios priežasties įvairios Amerikos pramonės šakos patirtų nuostolių, tiesiogiai proporcingų jų ankstesnių pardavimų užsienyje mastui. Didžiausius nuostolius pirmiausia patirtų medvilnės augintojai, vario, siuvimo mašinų, žemės ūkio mašinų, rašomųjų mašinėlių, lėktuvų ir t. t. tiekėjai ir gamintojai.

Aukštesni, tačiau įveikiami tarifų barjerai sukeltų tokius pat, tik mažesnio masto padarinius.

Taigi dėl tarifo poveikio pasikeistų Amerikos gamybos *struktūra.* Tarifai pakeistų užimtumo mastą bei sandarą ir pramonės šakų santykinį dydį viena kitos atžvilgiu. Jie leistų plėstis santykinai neefektyvioms mūsų pramonės šakoms ir verstų smukti tas, kurios yra santykinai efektyvios. Todėl grynas jų padarinys būtų Amerikos efektyvumo sumažėjimas, visai taip pat kaip tų šalių, su kuriomis priešingu atveju būtume plačiau prekiaavę.

Ilgalaikės perspektyvos atžvilgiu, nepaisant daugybės argumentų „už“ ir „prieš“, tarifas neturi reikšmės užimtumui. (Tiesa, *staigūs* tarifo pakeitimai didinimo ar mažinimo linkme gali sukelti laikiną nedarbą, nes jie sukelia gamybos struktūros pokyčius. Tokie staigūs pokyčiai gali net sukelti depresiją.) Bet jis turi reikšmės atlyginimams. Ilgalaikės perspektyvos atžvilgiu jis mažina realius atlyginimus, nes mažina efektyvumą, produktyvumą ir turta.

Taigi visi paklydimai, susiję su tarifais, kyla iš pamatinės klaidos, kurią nagrinėjame šioje knygoje. Juos lemia tai, kad žvelgiama tik į tiesioginius, iš karto atsirandančius kokio nors tarifo įvedimo padarinius vienai gamintojų grupei ir užmirštami ilgalaikiai, galutiniai padariniai tiek vartotojų visumai, tiek visiems kitiems gamintojams.

(Girdžiu skaitytoją klausiant: „O kodėl problemos negalima išspręsti suteikus muitų protekciją *visiems* gamintojams?“ Bet čia klystama, nes neįmanoma vienodai padėti visiems gamintojams ir visiškai neįmanoma padėti tiems šalies gamintojams, kurie jau „nurungia“ užsienio gamintojus: šie efektyvūs gamintojai neišvengiamai nukenčia dėl tarifo sukeltų perkamosios galios poslinkių.)

Tarifų klausimu turime padaryti vieną baigiamąją pastabą – tokią pat pastabą, kuri buvo būtina nagrinėjant technologinės pažangos padarinius. Nėra prasmės neigti, kad tarifas duoda ar bent jau *gali* duoti naudos *tam tikriems interesams*. Tiesa, jis jiems duoda naudos *visų kitų sąskaita*. Bet jiems jis duoda naudos. Jei būtų proteguojama tik viena pramonės šaka, o jos savininkai ir darbininkai visa kita pirkdami naudotųsi laisvosios prekybos pranašumais, ta pramonės šaka gali turėti net grynos naudos. Tačiau kadangi bandoma tarifo palaimą *plėsti* visiems, net ir proteguojamų pramonės šakų darbininkai, kaip gamintojai ir kaip vartotojai, pradeda patirti nuostolių dėl kitų protekcijos ir galiausiai atsiduria blogesnėje padėtyje negu tuo atveju, jeigu nei jie, nei kiti nebūtų gavę muitų apsaugos.

Tačiau neturime neigti, kaip tai dažnai daro entuziastingi prekybos laisvės šalininkai, galimos šių tarifų naudos atskiroms grupėms. Pavyzdžiui, neturime vaizduotis, kad tarifo sumažinimas visiems duotų naudos ir niekam nepadarytų žalos. Tiesa yra tai, kad galiausiai jo sumažinimas būtų naudingas šaliai. Tačiau *kai kas* patirtų žalą. Nukentėtų tos grupės, kurios anksčiau naudojosi didele muitų apsauga. Tiesą sakant, tai vienas iš argumentų, kodėl nėra gerai, kad išvis atsiranda tokios proteguojamos grupės. Bet aiškus ir nešališkas mąstymas verčia pripažinti, kad kai kurių pramonės šakų atstovai yra teisūs sakydami, jog panaikinus tarifus jų gaminiams tos pramonės šakos būtų išstumtos iš verslo, o jų darbininkai laikinai netektų darbo. Ir jeigu jų darbininkai yra įsigiję specialią kvalifikaciją, jų praradimas gali būti neatlyginamas ar bent gali trukti tol, kol jie galiausiai įgis lygiavertę kvalifikaciją kitur.

Nagrinėjant muitų tarifų padarinius, kaip ir nustatant technologinės pažangos padarinius, reikia stengtis matyti *visus* pagrindinius padarinius – tiek iškart, tiek vėliau pasireiškiančius – *visoms* grupėms.

Kaip šio skyriaus *post scriptum* pridurčiau, kad jo argumentai nėra nukreipti prieš *visus* tarifus bei mokesčius, renkamus įplaukoms į biudžetą ar siekiant palaikyti karo tikslams reikalingą pramonės šaką; be to, jie nėra nukreipti prieš *visus* argumentus tarifų naudai. Jie nukreipti vien prieš klaidingą įsitikinimą, kad galiausiai tarifas „kuria darbo vietas“, „pakelia atlyginimus“ ar apsaugo šalies „pragyvenimo lygį“. Tarifas neduoda nė vieno iš šių dalykų; o dėl atlyginimų ir pragyvenimo lygio, tai yra visai priešingai. Tačiau kitais tikslais įvestų maito mokesčių tyrimas nuvestų mus per daug toli nuo mūsų temos.

Mums taip pat nėra reikalo svarstyti importo kvotų, valiutų kurso kontrolės, bilateralizmo ir kitokių tarptautinės prekybos draudimo, varžymo ir reglamentavimo priemonių. Tokios priemonės apskritai turi tuos pačius – o dažnai ir blogesnius – padarinius, kaip aukšti ar neįveikiami protekciniai tarifai. Jie kelia sudėtingesnius klausimus, tačiau jų galutiniai padariniai gali būti nustatyti tokiu pat samprotavimo būdu, kuriuo naudojome aptardami tarifų barjerus.